

THE EVOLUTION OF ROMANIAN POLITICAL LIFE BETWEEN 1859 AND 1871

Iulian PÎNIȘOARA
Universitatea „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu

ABSTRACT:The reign of Alexandru Ioan Cuza and the first part of the reign of Carol of Hohenzollern-Sigmaringen, were a very difficult period, dominated by a strong political instability. This study aims to examine how the two periods were evaluated. The limited space does not allow analysis of all causes that have accompanied these troubled times and the legislative and constitutional context, in which these events took place. They will be analyzed on another occasion.

KEY WORDS: Cuza, Carol, government, leader, political, party, instability

Perioada cuprinsă între alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei și al Țării Românești și desemnarea de către urmașul său la tronul principatelor a unui guvern conservator condus de către Lascăr Catargiu, a fost una dintre cele mai agitate din istoria României, mai ales datorită numeroaselor schimbări ce au afectat mediul politic, dar și pe cel economic și social.

Dacă cele două extreme ale acestei perioade sunt marcate de consens politic, intervalul dintre acestea a reprezentat o continuă luptă pentru putere între diversele grupări politice de la acea vreme. Alegerea lui Cuza a fost rezultatul renunțării la interesele de grup și particulare în scopul realizării unuia dintre idealurile politice fundamentale, unirea Principatelor. Un asemenea consens, unanim sau aproape unanim, nu va mai fi întrunit în viața politică românească decât în momentul abdicării lui Cuza, cu ocazia alegerii lui Carol ca succesor al domnitorului unirii, atunci când s-a decis schimbarea guvernului conservator al lui George Gr. Cantacuzino cu unul liberal condus de către Dimitrie Sturdza, cu scopul de a înăbuși răscoalele ce cuprinseseră întreaga țară în primăvara anului 1907, precum și decizia oamenilor politici de a susține participarea la primul război mondial alături de Franța și împotriva Germaniei.

Între domnia lui Alexandru Ioan Cuza și primii ani ai domniei lui Carol au existat destule similitudini. Și în 1859 ca și în 1866, consensul a încetat imediat după realizarea obiectivului politic, diversele grupări politice începând lupta pentru accederea la putere. Ambii domnitori au fost liberali moderați ca și orientare politică. Întreaga domnie a lui Cuza, precum și cea a lui

Carol până în anul 1871 au fost dominate de instabilitate politică accentuată, dovadă fiind numărul mare de guverne ce s-au succedat la conducerea țării într-o perioadă relativ scurtă. În ciuda acestor similitudini, cei doi domnitori au rămas cu imagini diferite în memoria colectivă de la noi. Dacă “mandatul” domnitorului unirii a fost judecat prin prisma ideii că acesta ar fi încercat instaurarea unei domnii personale, idee justificată mai ales prin lovitura de stat de la 2 mai 1864, Carol a rămas în istorie ca cel ce a reușit să se impună în fața partidelor politice, să inaugureze, în cele din urmă, un sistem de succesiune la guvernare și să dea chiar o oarecare formă fragedei democrației românești.

Cuza a fost ales ca domnitor, nu pentru că ar fi fost foarte simpatizat de către elita politică sau pentru ar fi fost considerat ca cel mai potrivit pentru un astfel de moment, ci mai degrabă pentru că restul oamenilor politici îl considerau mai ușor de influențat în viitor. Domnia lui Cuza avea să arate cât de greșit au fost apreciate calitățile de lider politic ale acestuia

Agenda politică a lui Cuza i-a adus acestuia antipatia atât a conservatorilor cât și a liberalilor. Dintre oamenii politici, singurul colaborator a fost Mihail Kogălniceanu. Alături de el a dus la bun sfârșit reforma agrară, cea care, în mare măsură, i-a pricinuit abdicarea din noaptea de 11-12 februarie 1866, dar care, în același timp i-a adus o imensă popularitate, e drept, în rândurile celor ce nu prea contau din punct de vedere politic.

Până la definitivarea procesului de unificare a celor două principate de la începutul anului 1862, Alexandru Ioan Cuza a avut 7 guverne în Moldova și 9 în Țara Românească, într-un interval de numai 3 ani. Dintre guvernele ce au activat în Moldova, cel mai scurt mandat l-a avut cel condus de către Ion Ghica (8 martie – 27 aprilie 1859), iar cel mai longeviv a fost guvernul condus de Mihail Kogălniceanu (30 aprilie 1860 – 17 ianuarie 1861). La București guvernul cu cea mai scurtă perioadă de activitate a fost cel condus de Barbu Catargiu, cel ce avea să devină ulterior, primul președinte al Consiliului de Miniștri al Principatelor Unite, guvernul său din Țara Românească activând în perioada 30 aprilie – 12 mai (deci numai 2 săptămâni de mandat), iar cel mai longeviv a fost guvernul lui Manolache Costache Epureanu, cu un mandat de 9 luni (13 iulie 1860 – 14 aprilie 1861), un adevărat record pentru acea vreme.¹

Numărul foarte mare de guverne care au condus cele două principate până la definitivarea unificării se explică și prin existența unui număr foarte mare de grupări politice care activau în perioada respectivă. Astfel, în Moldova, pe lângă grupările moderat-conservatoare, liberal-moderată și liberal-democrată, au existat și grupări ce susțineau individualități ale vieții politice de dincolo de Milcov, personalități precum Mihail Sturdza, fostul domnitor al Moldovei sau fiul acestuia, Grigore Sturdza.²

Nici în Țara Românească lucrurile nu stăteau mai bine. Aici, viața politică era marcată, pe de o parte, de aversiunea puterilor europene, transmisă la București, față de liberalii radicali, pe de altă parte de teama reprezentanților aristocrației funciare de a-și pierde privilegiile economice.³

Prin urmare, alegerea consfințită la București în ziua de 24 ianuarie, sub presiunea unor manifestații publice de amploare, nu poate fi catalogată altfel decât logică, întrucât Cuza nu se

¹ Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, Editura Machiavelli, București, 1995.

² *Istoria românilor, vol VII, tom I, Constituirea României moderne (1821-1878)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 477

³ *Ibidem*, p. 487

plasa nici în tabăra liberalilor radicali, așa cum nu era nici adeptul conservatorilor care cereau o reformă politică și economică lentă. Plasându-se între cele două mari curente politice, el avea să ocupe aceeași poziție ca și Carol care nu agreea nici metodele utilizate de liberali și care, în opinia sa, constituiau un pericol pentru ordinea publică, dar care avea grijă să păstreze aceeași distanță față de conservatori, al căror principal dezavantaj era acela că erau divizați în numeroase fracțiuni și nu erau capabili să ofere o replică pe măsură adversarului politic. Despre opțiunile politice ale lui Cuza, I. G. Valentineanu spunea că acesta “nu iubia extremele, tindea, de la începutul domniei sale, la un partid al seu propriu, la o camarilă”.¹ Destul de izolat pe scena politică, domnitorul nu a reușit să-și apropie, dintre liderii politici mai importanți, decât pe Kogălniceanu, care nu avea nici el o foarte mare influență politică în afara grupării liberal-moderate pe care o conducea în Moldova. În schimb și-a atras adversitatea majorității conservatorilor și a liberalilor de toate nuanțele, în special a lui Ion C. Brătianu, care s-a dovedit a fi cel mai eficient și mai priceput lider politic din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pentru că nu avea în spatele său o grupare politică suficient de puternică pentru a-i asigura sprijinul, Cuza a impus un sistem care s-a impus sub numele de sistem de tip “basculă”, prin numirea unor “ministere de fuziune”,² o practică ce a creat efecte nefaste deoarece “se curma tot-d’a-una cu paralisarea administrației”.³ De altfel, doi dintre cei mai importanți lideri politici ai Principatelor, Barbu Catargiu și Ion C. Brătianu, au ocupat pentru puțin timp, în cazul primului, funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, sau deloc în cazul celui ce avea să devină lider absolut al Partidului Liberal. În ceea ce-l privește pe Barbu Catargiu, primul președinte al unui Consiliu de Miniștri unic pentru cele două Principate, misterul de care a rămas înconjurată asasinarea sa, a făcut să se păstreze o doză destul de mare de suspiciune în ceea ce privește implicarea domnitorului în ceea ce a fost primul asasinat politic din istoria modernă a românilor.⁴

Momentul care avea să marcheze definitiv cariera politică a lui Cuza a fost lovitură de stat de la 2 mai 1864. Sfătuit de o bună parte a prietenilor și colaboratorilor săi politici să nu purceadă în această direcție, domnitorul și-a impus în cele din urmă voința, fapta sa fiind motivată și de principalele puncte ale programului său politic anume reforma agrară (al cărei prim pas era împrăștierea țăranilor) și reforma electorală ce urma a extinde categoria persoanelor cu drept de vot. Cele două mari obiective au fost duse la bun sfârșit, însă gestul de la 2 mai i-a unit pe conservatori și pe liberali într-o efemeră alianță cunoscută sub numele de “monstruoasa coaliție”, care avea drept unic scop detronarea lui Alexandru Ioan Cuza și aducerea pe tronul țării a unui domn strain. Cu toate că această coaliție apare după realizarea loviturii de stat, existența unui “comitet de răsturnare” ce-l avea în fruntea sa pe Dimitrie Ghica, era semnalată încă de la începutul anului 1864 când Anastasie Panu era însărcinat cu tatonarea

¹ I. G. Valentineanu, *Din memoriile mele (O pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza-Vodă 1859, 1866, 1873*, București, Tipografia modernă Gr. Luis, Strada Academiei nr. 14, 1898, pag. 13.

² N. N. Hârjeu, *Istoria Partidului Național-Liberal. De la origini până în zilele noastre*, vol. I, Institutul de arte grafice “Speranța”, București, 1915, p. 204.

³ Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Cuza-Vodă*, a treia ediție, revădută și adăogată, Noua Librărie G. Joanide, & C-uaie, București, 1869, p. 65-66

⁴ Barbu Catargiu, *Discursuri parlamentare*, (1859 – 1862 iunie 8), cu o precuvântare și un studiu asupra lui Barbu Katargiu, de Anghel Demetrescu, publicate din nou cu o prefață, un indice de persoane și unul de lucruri de Petre V. Haneș, “Minerva”, Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1914, p. 43.

mediului extern pentru a se stabili în ce măsură marile puteri ale Europei agreeau o astfel de schimbare.¹

În ceea ce-l privește pe succesorul lui Alexandru Ioan Cuza, cel ce avea să devină primul rege al României - Carol I, pe numele său întreg Carol (Karl) Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen, beneficia de un alt context politic. În primul rând, Cuza rezolvase într-o oarecare măsură și pentru oarece timp una dintre cele mai dificile probleme ale societății românești din acea vreme și anume ceea ce s-a numit “chestiunea agrară”. Desi distribuirea de pământ către țărani nu era, în sine, o soluție menită a face din agricultură o ramură profitabilă a economiei și din țărănime o categorie socială care să cunoască bunăstarea financiară.

În al doilea rând, aducerea lui Carol pe tronul Principatelor însemna atingerea unuia dintre cele mai importante puncte de pe agenda politică a Divanurilor Ad-Hoc, anume acela al desemnării succesorului lui Cuza ca fiind un domnitor “ereditar dintr-o casă suverană a Europei”.² Din acest motiv, desi majoritatea populației a primit în multe cazuri cu indiferență referendumul și apoi proclamarea lui Carol drept domnitor al Principatelor, clasa politică a considerat acest fapt drept ultimul pas înaintea dobândirii independenței naționale.

În al treilea rând, clasa politică românească intra într-o nouă fază de organizare. Peste numai 9 ani, în 1975 avea să ia ființă primul partid politic din România organizat după toate rigorile vieții politice din Europa acelor vremuri. Peste alți cinci ani aveau să se organizeze ca partid politic și rivalii conservatori.

Spre deosebire de Cuza care a încercat să își creeze un grup de oameni politici fideli, Carol și-a propus să păstreze distanță egală nu numai față de liderii politici, ci și față de membrii aristocrației indigene. De altfel, dacă imaginea lui Cuza a avut de suferit din cauza vieții sale personale, Carol a avut o viață exemplară inclusiv din acest punct de vedere. În peste 48 de ani de domnie, cu excepția afacerii Strousberg care a fost mai degrabă o chestiune de politică externă și a neplăcerilor provocate de idila dintre principele moștenitor, viitorul rege Ferdinand, și Elena Văcărescu, numele lui Carol nu a fost legat de nici un scandal, fie el de corupție sau de altă natură.

Unul dintre avantajele pe care le-a avut Carol a fost acela că în aducerea lui pe tronul Principatelor reprezenta materializarea unuia dintre cele mai importante deziderate politice ale generației care obținuse primul mare succes politic, acela al acceptării de către marile puteri ale Europei a unirii Principatelor Române prin alegerea lui Cuza ca domn al fiecăruia dintre cele două principate. Prin urmare prințul străin era un deziderat pe care clasa politică românească, în cea mai mare parte, îl urmărise și era pregătită să îl respecte. Spre deosebire de oamenii politici, cea mai mare parte a populației nu era la curent cu schimbarea de la vârful politicii românești. De altfel, participarea la referendumul organizat pentru oficializarea alegerii lui Carol drept nou domnitor al Principatelor, în mediul rural, a fost destul de restrânsă iar entuziasmul elitei politice nu a fost deloc împărtășit de către majoritatea populației. Capitalul uriaș de popularitate pe care și-l crease Alexandru Ioan Cuza prin reforma agrară nu a putut fi influențat de actul din noaptea de 11-12 februarie 1866. De altfel Radu Rosetti confirmă faptul că “opinia publică” românească

¹ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, Tipografie editore “Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, Iasi, 1903, p. 407-408.

² Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866 - 1900)*, Editura Universității Independente “Titu Maiorescu”, București, 2002, p. 6.

era oarecum distantă față de acest eveniment. Deși arăta că tatăl său se afla în relații dintre cele mai cordiale cu țărani de pe moșia sa, și că acesta se ocupase personal și cu cea mai mare atenție de organizarea scrutinului, el și angajații săi fiind primii votanți, pentru a oferi un exemplu țărănilor, aceștia nu au fost cuprinși de același entuziasm, numărul participanților fiind extrem de mic față de așteptări. De altfel, Rosetti era convins că atitudinea țărănilor de pe moșia Căiuți nu fusese una singulară la nivel național, apreciind că o parte dintre “voturile patriotice” exprimate nu neapărat împotriva lui Carol, ci în primul ca semn de solidaritate față de Cuza, nu au fost calculate ori au fost “transformate” în voturi de susținere a noului domn. Din aceste motive, probabil, Rosetti consemna că “Guvernul Provizor a falsificat însă adevărul pentru a putea crea faptul îndeplinit.”¹

De asemenea, tot în perioada referendumului organizat în Principate, autoritățile s-au confruntat și cu o altă dificultate, izbucnirea unor răscoale în rândurile grănicerilor. Această situație era cu atât mai periculoasă cu cât grănicerii erau înarmați deși aveau o pregătire militară precară. Manifestația lor nu era neapărat îndreptată împotriva lui Carol, ci era un semn de susținere față de fostul domnitor, față de care se declarau încă legați prin jurământul de fidelitate pe care îl depuseseră la intrarea în serviciu, fiind în același timp o obligație morală față de același Cuza care prin reforma agrară contribuise la îmbunătățirea situației economice a țărănimii.

Dincolo de toate acestea, la Iași, în Moldova, se afla epicentrul unei destul de puternice mișcări separatiste care a încercat să profite de această perioadă de “interregnum” pentru a încerca să obțină separarea Moldovei și obținerea tronului acestui principat. Astfel de tendințe separatiste erau întreținute de către Rusia, dar și de orgoliul unei părți a boierimii locale. De fapt acesta a și fost motivul principal pentru care s-a apelat la varianta unui domn străin, numai așa putând fi eliminate permanentele lupte dintre diversele grupări ale aristocrației pentru accederea la tron.

Nu trebuie omis nici faptul că, cel puțin în prima parte a domniei lui Carol, a existat în viața politică de la noi o puternică orientare antidinastică, orientare care s-a manifestat mai intens în prima parte a domniei lui Carol, mai precis până la “republica de la Ploiești”, așa cum a rămas cunoscută în istoriografia românească încercarea de înlăturare a domnitorului din ziua de 8 august 1870.

În acest context politic, de la momentul venirii sale în țară și până la izbucnirea incidentelor de la sala Slătineanu, incidente care au condus, în cele din urmă, la instalarea guvernului “de ordine” condus de Lascăr Catargiu (10 martie 1871), Carol a lucrat cu nu mai puțin de 9 guverne dintre care cel mai scurt mandat l-a avut chiar primul guvern cu care a lucrat viitorul rege, guvern condus de Lascăr Catargiu și care a activat între 11 mai și 13 iulie 1866. De partea cealaltă, cel mai longeviv guvern a fost cel condus de către Dimitrie Ghica, singurul care a rezistat mai mult de un an de zile, activând între 16 noiembrie 1868 și 27 ianuarie 1870.²

Momentul care a pus capăt acestei prelungite perioade de instabilitate politică a fost reprezentat, așa cum am mai spus, de izbucnirea incidentelor de la sala Slătineanu. Din cauza lipsei de reacție a autorităților, în principal a președintelui Consiliului de Miniștri Ion Ghica, cel care îi garantase ordinea publică în contextul organizării banchetului prin care se celebra ziua de naștere a împăratului Wilhelm al Germaniei, și a prefectului poliției capitalei Simion Mihăilescu. Amenințând cu abdicarea și depunerea mandatului în mâinile Locotenentei Domnești, Carol a

¹ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, Imprimeria Fundației culturale „Principele Carol”, București 1927., p. 7.

² Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți 1866 – 1916*, Silex – Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994.

fost în cele din urmă convins să renunțe la acest gând de către un grup de oameni politici format din doi dintre cei trei membri ai Locotenenței Domnești, Lascăr Catargiu și generalul Nicolae Golescu, precum și Nicolae Calimachi-Catargiu și Dimitrie A. Sturdza.¹

Este foarte posibil ca amenințarea cu abdicarea să fi fost doar o strategie politică a lui Carol. Din acest punct de vedere putem aprecia că domnitorul a obținut ceea ce își dorise, anume un guvern cu un puternic sprijin politic. Acest fapt a fost confirmat de afirmația noului prim-ministru, Lascăr Catargiu care a declarat ferm: “eu noi voi permite ca ulița să ne facă legi”.² Tot Lascăr Catargiu fusese cel care decisese intervenția forțelor de ordine înainte de începerea domniei lui Carol în timpul incidentelor de la Iași.

Din momentul instalării guvernului Lascăr Catargiu, românii au început, încet-încet, să devină conștienți de rolul domnitorului în viața politică a țării, iar acesta a devenit liderul incontestabil al națiunii. În timp voința lui s-a impus mai mereu în politica românească, sistemul folosit de el în privința numirii guvernelor a primit numele de “rotativă guvernamentală”.

În timp majoritatea celor ce se declaraseră la începutul domniei lui Carol drept antidinaști, au devenit simpatizanți ai acestuia. Așa s-a întâmplat cu Mitropolitul Moldovei, cel care fusese în mijlocul incidentelor de la Iași, Nicolae Rosetti-Roznoveanu, și el un important actor al aceluiași eveniment, Alexandru Candiano-Popescu sau Eugeniu Carada, cel care a recunoscut că încercarea de detronare a domnitorului ar fi fost o mare greșeală politică, în situația în care acest demers ar fi avut succes. Această schimbare de optică s-a datorat, în mod evident, și conduitei excepționale a celui care a fost, pe rând, domnitor, Alteță Regală și, din 1881, rege.

Cel puțin în parte, explicația succesului politic al lui Carol își găsește explicația în faptul că acesta a avut timp să se impună în viața politică românească, spre deosebire de Alexandru Ioan Cuza, despre care se poate spune că timpul a lucrat oarecum împotriva sa. “Mandatul” său a fost limitat în timp, pe când cel al lui Carol a fost unul “pe viață”, ajungând să devină cel mai longeviv conducător din istoria românilor.

¹ Ibidem, p. 33.

² Ibidem, p. 34